

3. Grønlandernes historie.

De første mennesker kom til Grønland for kun 4000 år 1) siden. Længere tilbage i tiden kan vi ikke spore egentlige bosættelser på denne jordens største ø. De første indvandrere kaldes under et palæoeskimoer, dvs. fortidige eskimoer. De opdeles i to kulturgrupper Sarqaq og Dorset.

Første indvandningsbølge 2000 - 500 f.Kr.: Independence I

Ca. 2000 år f.Kr. bosatte Nord-canadiske renjægerstammer sig i det nordøstlige Grønland (i Peary-land). De repræsenterer en tidlig form af Sarqaq-kulturen og benævnes Independence I. Udover renjagt drev de fangst på moskusokse, sæl og hvalros. Husene er runde med åbne ildsteder. Til opvarmning og tilberedning af mad brugtes ophedede sten, til belysning vegstenlamper. Sarqaq-folket forarbejdede både flint og ben til jagtredskaber.

Anden indvandningsbølge 1000 f.Kr. - 500 e.Kr.: Independence II

Omtrent 1000 år efter første indvandnings begyndelse drev tidlige Dorset-stammer ind over Peary-land. Dette folk - Independence II eller Tunit - kom også vestfra, men på mange måder virkede det indiansk - f.eks. det markant indianske udseende. Tunit var jægere og fiskede med åndehulsfangst-teknik på sæler. Deres huse var rektangulære og uden såkaldt kuldefælde, dvs. en lang og lav indgang, der holdt blæst og kulde ude, som vi finder hos Sarqaq. Til opvarmning anvendtes knogler tilsat spæk ved åbne ildsteder, og til belysning

vegstenslamper. Tunit menes at være opfindere af snehytten og de kendte ikke til kajak.

Både Independence I og II bredte sig langs kysten til andre dele af Grønland, hver kultur med en løbebane på ca. 1500 år. P.gr. af klimaforværringer blev Sarqaq-folket helt udslettet ca. 500 f.Kr. Dorset-kulturen led samme skæbne, dog menes den at have overlevet på øst-kysten.

De grupper, der herefter bosætter sig på Grønland, er neoeskimoer, og de betragtes som stamfædre til den nuværende befolkning. Også for neo-eskimoernes vedkommende kan man tale om to kulturer: Thule og Inugsuk. Inugsuk er en udløber af Thule, så de har fælles oprindelse hos kysteskimo-stammer i Alaska; eskimostammer, der brød op, krydsede Nordcanada og trængte ind over Grønlands vestkyst.

Thule-kulturen 900 e.Kr.

De første af disse kysteskimoer bosatte sig i Thule-egnen, opslugte den sidste rest af Dorset-kulturen og lærte derved åndehulsteknik og snehuskonstruktion. Thule-eskimoer var først og fremmest hvalfangere, og de anvendte både kajak og umiak (konebåd). Deres huse var trekløver-formede med kuldefælde, og deres bopladser var store, fordi hvalfangst var meget mandskabskrævende.

Inugsuk-kultur 1000 e.Kr.

Thule-eskimoerne bredte sig med forrygende hast, både langs de nordlige og sydlige kyster, men det dominerende jagtemne var nu erstattet med kajakfangst på sæl, og

i kølvandet forfinedes kajakfangstteknikken, og hundeslæder blev taget i anvendelse. Der er tale om en ny kultur - Inugsuk. Udover de førnævnte kendetegn opfindes spækampen, der gør det ud for opvarmning og belysning på samme tid. Om sommeren bor familierne enkeltvis i telte i lejre, om vinteren bor flere familier sammen på større bopladser. Allerede år 1300 er hele Grønland inkl. Thule-eskimoerne selv domineret af Inugsuk.

Nordboerne 985 - 1350

På samme tidspunkt som Thule-eskimoerne bredte sig og ændredes til Inugsuk-kulturfolk, opdagede Erik den Røde Grønland. Han oprettede to byer på den sydlige og vestlige kyst (Østerbygd og Vesterbygd); her installerede han islandske bonde- og fangerfolk, de såkaldte nordboer, der byggede gårde, kirker og klostre, og påbegyndte vareudveksling med eskimoerne i området (nordboerne betegner nedladende eskimoerne som skrællinger). Da Grønland i 1261 blev underlagt det norske kongedømme var nordboernes indflydelse allerede meget svækket som følge af sammenstød med de ekspanderende eskimoer, det forværrede klima og den svigtende kontakt med Norge. Da Norge og dermed Grønland i 1389 kommer under dansk flag, bukker nordboerne under for Inugsuk-folket.

Opdagelsesrejserne 1470 -1620 og hvalfangertiden 1600-1800

Først med de store opdagelsesrejser "genopdagedes" Grønland. Fra 1470 til 1620 blev øens omrids gradvist kortlagt, og de næste par hundrede år (1600-1800) stod i hvalfang-

stens tegn. Europæiske hvalfangerskibe drev rovdrift på grønlandshvalerne og handel med eskimoerne. Handelen udviklede sig hurtigt til ensidig udnyttelse af eskimoerne, og der opstod uroligheder. Der blev også færre hvaler i området, så en skibskatastrofe i 1777 satte endeligt punktum på hvalfangst-epoken. Den kristne mission 1720 - Nu var der frit spillerum for den ideologiske side af europæisk ekspansion: den kristne missionsbevægelse. Allerede i 1721 var den første missionær - Hans Egede - landet på Grønland "for at finde og gøre nordboernes efterkommere kristne". 2)

Missions- og handelsstationer blev grundlagt langs hele vestkysten, mens de østgrønlandske stammer forblev upåvirket af europæisk indflydelse, fordi storisen forhindrede skibe i at nå ind til kysterne. Først i 1883 lykkedes det for Gustav Holm's konebådsekspedition at få kontakt med stammer i og omkring Angmagsalik (se kortet). Fra denne ekspedition stammer visse af vore oplysninger om østgrønlandernes sagntradition; resten stammer fra Knud Rasmussens optegnelser under den IV Thuleekspedition til Angmagsalik i 1919.

4. Angmagsalik, en beskrivelse af samfundet med særlig henblik på mand/kvindeforholdet.

Vi stødte på mange vanskeligheder, da vi skulle beskrive de kvalitative sider af mand/kvindeforholdet i Angmagsalik, fordi vi overvejende bygger på Gustav Holms optegnelser fra Konebådsekspeditionen 1883-85.

Der er tale om fire kildekritiske punkter:

1) Gustav Holm talte ikke grønlandsk. Hans tolk var vestgrønlander, så oversættelsen var toledet: østgrønlandsk - vestgrønlandsk - dansk.

2) Tolken, den vestgrønlandske kateket (dvs. en missions indfødte medhjælper) Hanserak, havde p.gr. sit kristne udgangspunkt en fordømmende holdning til dele af den traditionelle grønlandske kultur. Gustav Holm selv var europæer og havde en karriere i militæret bag sig. Han var præget af en kultur og et borgerskab, hvor "som det sig hør og bør, manden er nummer èt i familien"1)

3) Det er uvist i hvilken udstrækning Holm er primær eller sekundær kilde til sine oplysninger, dvs. i hvilken udstrækning, han selv har overværet/observeret de forhold, han skriver om.

4) Holms ophold strakte sig kun over ti måneder, og han var således kun tilstede en tredjedel af sommeren.2)

På baggrund af Gustav Holms materiale kan man vanskeligt afgøre kvindens stilling i Angmagsalik. De forhold i materialet, der kunne tyde på, at hun er undertrykt, er måske blot et udtryk for Holms eget syn på kvinder, et syn, som vi i dag opfatter som kvindeundertrykkende.

Derfor har vi som supplement benyttet en opgave af Marianne Lykke Thomsen 3). Den inddrager andet kilde-materiale fra perioden 1883-1906. Desuden arbejdes der i opgaven ud fra en kvindeantropologisk synsvinkel, dvs. at kilderne vurderes ud fra, hvordan de behandler mand/kvindeforholdet, og man prøver at opveje, at kvinders verden er sparsomt beskrevet i kildematerialet.

Vi har valgt denne tilgang til kilderne, idet vi mener, at den i dette tilfælde er tilstrækkelig dækkende pga. denne opgaves begrænsede omfang.

Praktisk og økonomisk organisering.

Angmagsalimiut, dvs. beboerne fra Angmagsalik, levede i området omkring de tre fjorde, Sermilik, Angmagsalik og Sermiligak, på Grønlands østkyst ved 66. breddegrad. I en del af Angmagsalikfjorden var der om sommeren store forekomster af angmagsætter, som man fangede i stort omfang. Det er denne fisk, der har lagt navn til området og dets befolkning. (En angmagsæt er en lille fisk, der i sommerperioden forekommer i så store mængder i fjordene, at de kan øses op. Angmagsætter bruges til menneskeføde, når de er friske, eller de tørres og bruges som hundefoder.)

4)

I 1884, da Gustav Holm ankom til Angmagsalik, boede der i alt 413 mennesker fordelt ved de tre fjorde. Be-

folkningstallet var i tilbagegang pga. en klimaforværring, der havde bevirket, af fangst dyr som rener, sneharer, hvalros og hvaler helt eller delvis var forsvundet fra området. 5)

Overlevelse og eksistens blandt angnagsalimiut som blandt eskimoerne generelt var resultat af en nøje tilpasning til naturforholdene. Det var stort set umuligt at gribe ind overfor miljøets naturlige begrænsninger, som med et ord var kendetegnet ved omskiftelighed, og som på trods af den optimale tilpasning kunne true en stammes eksistens.

Ernæringsmæssigt afspejlede tilpasningen sig i udnyttelsen af så at sige alle dyre- og plantearter. For angnagsalimiut var det vigtigste fangst dyr sælen, der blev jaget året rundt. Om sommeren foregik fangsten fra kajak, om vinteren harpunerede man sælerne ved deres åndehuller i isen. Desuden fangede man narhvaler, hajer, laks, angnagsæt, ræve og forskellige fugle. Man foretog også indsamling af tang, bær og skaldyr. 6)

Den fine tilpasning afspejlede sig også i boligformen.

Om vinteren boede man flere familier sammen i huse bygget af sten, græstørv og drivtømmer. Husene var beliggende ved havet på et skråt terræn, så indgangen med husgangen var lavere beliggende end selve huset. Det bevirkede, at den varme luft blev i huset. Bagvæggen var helt eller delvis under jorden, hvilket også har mindsket varmetabet. Husets størrelse varierede efter, hvor mange familier, der boede der, mellem 8 og 17 m i længden og 3 og 4 m i bredden. 7) Der kunne bo op til ti familier i samme hus, og de kunne være af forskellige slægter. Den ældste fanger havde en særlig autoritet, idet han kunne afgøre, hvornår man skulle flytte i hus, (man var nødt til at flytte i hus samtidig

for at kunne varme huset op), og han kunne bestemme, hvem der måtte bo i huset. Så længe man boede i vinterhus delte man fangst og forråd. 8)

Om sommeren, dvs. fra midten af april til slutningen af september flyttede man i telt, og der boede man kun sammen med den nærmeste familie. 9) Denne skiften i boform (foraging band) kan ses som et udtryk for tilpasning til de økologiske forhold. Vinterbeboelsen var hensigtsmæssig i forhold til opvarmning i disse kolde egne, hvor vegetabilsk brændstof som f.eks. træ ikke er tilgængeligt i mængder, så man kunne basere opvarmningen på det. (Husene var opvarmet med spæklamper). Den mere spredte beboelse om sommeren var hensigtsmæssig, når man skulle udnytte de spredte ressourcer. 10)

Social organisering.

Den sociale organisering kan ikke direkte forklares som et resultat af en økologisk tilpasning. Der er mange måder at indrette det sociale liv på, uden man kommer i modstrid med de økologiske forhold. Som omtalt i afsnit 2 hælder vi til den helhedsopfattelse, at miljøet i de arktiske egne sætter den ramme, hvori det sociale liv udfolder sig, således at den sociale organisering antager en form, der er hensigtsmæssig.

Dette afspejler sig bl.a. i arbejdsdelingen:

Mændenes arbejdsområde var især den primære produktion (dvs. fremskaffelsen af mad). Det bestod i fangst og fiskeri. Visse jagtformer var kollektive, f.eks. kunne sælfangst om vinteren udføres to og to. Hovedreglen var dog, at man jagede alene. Det var også mændenes op-

gave at fremstille og vedligeholde jagt og fangstredskaber samt nogle af de redskaber, man anvendte i huset.

Kvindernes arbejdsopgaver var i højere grad knyttet til hjemmet og reproduktionen. De stod for børnepasning, madlavning og pasning af tranlampen. Børnene var dog i høj grad overladt til sig selv i deres leg, og irettesættelse og straf blev kun sjældent anvendt. 11) Desuden forarbejdede kvinderne skind, syede tøj, fremstillede egne redskaber og foretog indsamling. Det var også kvindernes opgave at konservere vinterforråd og uddele kød ved fangstdeling. Det var kvinderne, der roede konebådene. 12)

Endelig var der en række arbejdsopgaver, som mænd og kvinder var fælles om, f.eks. angmagsætfiskeri og hajfangst. Man var også fælles om indretning af vinterboligen, rejsning af teltene, betrækning af kajakerne, frembringelse af ild og nogle af indsamlingsopgaverne.

Sammenfattende kan man altså sige, at mændene især stod for primærproduktionen, medens kvinderne især stod for reproduktionen. (Det er dog vigtigt at bemærke, at opdelingen ikke har været knivsskarp, hvilket f.eks. ses af kvindernes deltagelse i fangsten.) 13)

Mænds og kvinders prestige har været afhængig af deres evne til at udfylde deres respektive arbejdsområder. Således afhang mændenes prestige af, hvor dygtige fangere, de var, medens kvindernes især blev vurderet efter deres evne til at føde børn. 14) Sterile kvinder havde lav prestige, men havde dog mulighed for at adoptere moderløse børn, hvorved de fik en funktion i arbejdsdelingen, og samfundets ressourcer blev udnyttet. 15)

Den kønsspecifikke arbejdsdeling, hvor manden skaffer føden, og kvinden passer børn og hjem er nok den mest udbredte over hele kloden i jæger-samler samfund. En nærliggende forklaring er graviditeten og de små børns fysiske afhængighed af moderen, forhold som hæmmer kvindens mobilitet. Således kan man antage, at den nævnte arbejdsdeling (jfr. ovenstående) har været hensigtsmæssig.

Man havde ikke anden arbejdsdeling end den mellem kønnene.

Den overvejende komplementære arbejdsdeling afspejlede sig i ægteskaberne, i det man var gensidigt afhængigt af hinandens arbejdskraft: mændene havde brug for en til at sy tøj og behandle skind, kvinderne havde brug for en del af jagtudbyttet. Mændene giftede sig så snart de kunne forsørge en kone. Et sådant ægteskab kunne bestå af en helt ung fanger og en meget ældre kvinde. Ægteskaberne blev indgået uden ceremonier og havde ofte meget kort varighed, i hvert fald så længe man ikke havde fået børn. Det var meget almindeligt at have været gift 3-4 gange inden man fik børn, og der var eksempler på både mænd og kvinder, der havde været gift 6-8 gange. Når man havde fået børn fik forholdene en mere fast karakter, selvom skilsmisser var almindeligt forekommende. 16)

Det forekom, at en dygtig fanger havde to koner. Hvis fangerens kone ikke alene kunne overkomme forarbejdningen af fangsten, kunne han få en mere, "undertiden på opfordring af den første." 17) Polygamien kan også have en forbindelse med, at det risikofyldte jægererhverv bevirkede, at der blev et overskud af kvinder. På Holms tid var der 114 kvinder pr. 100 mænd. 18)

Konebytning fandt sted under to former.

Om vinteren ved "lampslukningsleg" som fandt sted ved festlige lejligheder, eller når der kom gæster. Man kunne tænke sig, at lampslukningslegene bl.a. har haft den funktion at udløse sociale spændinger ved midlertidigt at ophæve nogle ellers gældende regler. Desuden kan det tænkes, at denne form for konebytning udover den sociale betydning har haft betydning for at undgå indavl, i det man levede i meget små og spredte samfund. Dog har grønlænderne sikkert ikke lagt en sådan arvebiologisk betragtning til grund for konebytningen.

Den anden form fandt sted om sommeren, når man boede i telt, hvor to mænd kunne blive enige om at bytte koner for en periode. Marianne Thomsen pointerer, at kvindernes samtykke til denne form for konebytning har været nødvendigt, for at den kunne fungere, da kvinderne ellers bare kunne forlade mændene jfr. den umiddelbare adgang til skilsmisse. Der er imidlertid kun en enkelt af kilderne, der nævner, at kvinderne skulle give deres samtykke.

Formålet med denne form for konebytning kunne være at knytte venskaber eller at styrke eksisterende venskaber.

Marianne Thomsen skriver på baggrund af andre kilder om, at en mand kunne røve sig en kone f.eks. fra en fanger, der havde to koner. Det kan dog heller ikke have haft overvældende betydning, hvis det skete mod kvindens vilje, idet hun jo blot kunne forlade sin nye mand.

Holm nævner et tilfælde, hvor en kvindes familie opfordrede en fanger til at stjæle deres datter, fordi hendes mand ikke behandlede hende ordentligt. 2o)

I det følgende vil vi komme ind på slægtskab og arveforhold og deres betydning for angmagsalimiut.

De eskimoiske samfund er kendetegnet ved fravær af politisk organisation og af socialt hierarki. Samfundet er overvejende organiseret efter slægtskab og til dels efter arbejdsfællesskab (jfr. hvem man boede i vinterhus med.)

Indenfor slægtskab kom blodslægtskab i første række. Ægteskabs- eller affinale slægtsskabsbånd var langt fra så stærke som blodets bånd. Hvis ægtefællerne endnu ikke havde børn, var der intet slægtskab mellem dem. Først når der var børn regnedes de som familie, og slægten fulgte så både fader- og moderlinien, såkaldt bilateralt slægtskabssystem. Man holdt nøje rede på, hvem man var i slægt med, man regnede slægtskab vandret ud i tredje og fjerde led. Indgåelse af ægteskaber var udelukket selv for fætre og kusiner. Derimod kunne børn, der var vokset op sammen, men ikke i slægt med hinanden godt gifte sig med hinanden. 21) Slægtskab havde betydning i forbindelse med forsørgelse, "...blodets bånd, betragtes som en forpligtelse til at stå hinanden bi under alle omstændigheder." 22)

Residensforholdet (dvs. hos hvilken familie de nygifte bosatte sig) var afhængig af hvilken af familierne (mandens eller konens), der havde mest brug for en fanger, men det var ifølge Holm almindeligt, at man bosatte sig hos mandens familie. 23)

Slægtskabets betydning i forbindelse med arv har været minimal, hvilket hænger sammen med ejendomsforholdene. Adgangen til ressourcerne var ikke omfattet af nogen form for privat ejendomsret, men var fælles. De fleste redskaber (fangstredskaber, sygrej etc.) var ejet af dem, der brugte dem, og de blev lagt i graven/havet sammen med de døde. 24) Desuden var redskaberne af en så-

dan karakter, at det ikke havde noget formål at eje flere end man skulle bruge, idet nye redskaber kunne fremstilles efterhånden som de gamle blev slidt op. Arv havde kun betydning i forbindelse med visse større ting som f.eks. telte konebåde og slæder, som ifølge kilderne ejedes af mænd og arvedes af f.eks. den ældste søn sammen med pligten til at forsørge den efterladte familie. 25)

Vi vil nu kort komme ind på nogle sociale aktiviteter (både religiøse og rent sociale), hos angmagsalimiut. knyttede sig ikke som i mange andre kulturer til forskellige begivenheder i et menneskes livsløb (overgangsriter). Vi har allerede nævnt, at ægteskab blev indgået uden ceremonier, og overgangen til voksenlivet blev kun markeret ved, at de unge iklædte sig en natit (et lændeklæde af skind), og for kvindernes vedkommende desuden ved, at hun satte sit hår op i en top ovenpå hovedet. 26) Visse regler og ritualer, der var forbundet med fødsel og død vil blive omtalt i næste afsnit, men heller ikke disse dannede grundlag for omfattende kollektive sociale aktiviteter.

Derimod foregik en mængde aktiviteter i fælleshusene om vinteren ofte i forbindelse med besøg fra fjernt beliggende huse. Ved et sådant besøg spiste man løs af

vinterforrådet, og der blev ofte afholdt lampeslukningslege. 27) Desuden kunne man have sang og trommedans som underholdning, og fortællekunsten blev dyrket ved fremførelse af de velkendte sagn og myter. Også de religiøse begivenheder som f.eks. åndemaning kan nævnes i denne forbindelse. Både mænd og kvinder kunne deltage i de ovennævnte aktiviteter, og alle overværede dem, (der var jo ikke andre steder at opholde sig end i huset.) 28)

Trommedansen havde to former, udover den rent underholdende form, vi nævnte før, fungerede den også som en slags retssystem. Stridigheder blev afgjort ved at man udfordrede hinanden, og den der i størst omfang fik tilskuernes sympatitilkendegivelser og bifald gik af med sejren. Noget egentligt system af regler, kontrol og sanktioner havde man ikke når det drejede sig om individuelt rammende fortrædeligheder. Derimod havde man gennem åndemanerens virke mulighed for at ramme personer, der bragte samfundets kollektive velfærd i fare ved at forstyrre forholdet til naturen f.eks. ved at overtræde taburegler.

Konklusion.

Gennem vores arbejde med denne beskrivelse af den økonomiske og sociale af Angmagsaliksamfundet, har vi fundet, at det i høj grad er karakteriseret ved fraværet af institutioner, som kendes fra andre kulturer. Vi har ovenfor

omtalt fraværet af politisk organisering og socialt hierarki og det ringe omfang af regler, kontrol og sanktioner i forbindelse med menneskenes indbyrdes forhold. Disse omstændigheder danner grundlaget for et andet karakteristisk træk i det eskimoiske samfund, den store individuelle frihed i forholdet til andre mennesker. Dette kan ses på baggrund af den omstændighed, at den daglige kamp for overlevelse i den hårde natur til stadighed udgør en anden kategori af begrænsninger.

Det har været svært for os at vurdere, hvorvidt en beskrivelse som denne er dækkende, idet vores antropologiske viden på dette tidspunkt er stærkt begrænset.

Betragtes forholdet mellem mænd og kvinder, er det overvejende den komplementære arbejdsdeling, der træder frem. Umiddelbart forekom det os rimeligt at prøve at vurdere, hvorvidt kvinderne på Østgrønland var undertrykte. Gennem vores arbejde med den økonomiske og sociale organisation, fandt vi det imidlertid mindre væsentligt at fokusere på det spørgsmål. Langt mere karakteristisk for forholdet mellem mænd og kvinder fandt vi den gensidige afhængighed, der ligger i den praktiserede arbejdsdeling og i samfundets organisering i øvrigt.

Noter til afsnit 2.

- 1) Rasmussen III, s.3.
- 2) Kleivan, s.63.
- 3) Hastrup og Ovesen, s.28.
- 4) Ansbæk,
- 5) Ansbæk, s. 76.

Noter til afsnit 3.

1) Afsnittet bygger på udvalgte kapitler af Bogen om Grønland, Petersen og Stadtfeld. Se litteraturlisten.

Noter til afsnit 4.

- 1) Holm, s.105.
- 2) Thomsen, s.31.
- 3) Holm, s. 72.
- 4) Marianne Lykke Thomsen, se litteraturliste.
- 5) Holm, s.13.
- 6) " s.84 pp.
- 7) " s.79.
- 8) " s.91.
- 9) " s.92.
- 10) Ansbæk m.fl., s. 80.
- 11) Holm, s.108.
- 12) " s.88-89.
- 13) " s.89.
- 14) " s.110

Litteraturliste.

- 1) Ansbæk m.fl. "Human økologi" i "Energi og udvikling i økosystemer", NOAHs emneserie nr. 2 , Kbh. 1980. s.70-87, 18 sider.
- 2) Barth, F. "Socialantropologi som grunnvitenskap" Folkeuniversitetet, Kbh 1980. 30 sider.
- 3) Birket-Smith, K. "Eskimoerne" Rhodos, Kbh. 1971, 295 sider.
- 4) Brandstrup, L og Josephsen, H. "Eskimoerne - en tekstcollage om religion og eksistens" Dk, 1975. 168 sider.
- 5) Gessain, R. "Angmagsalik. Den påtvungne civilisation." Rhodos 1970, del 1, s27-71, 45 sider.
- 6) Grodahl, T. K. "Asdivalsagnet i tegn, tekst og betydning. Red. Torben Ditlevsen m.fl. Borgen 1972, s.9-34, 24 sider.
- 7) Hastrup og Ovesen. "Etnografisk Grundbog" Kbh. 1980. s. 120-133. 14 sider.
- 8) Hindsberger, M. "Fra eskimoisk kultur til kristen kultur." Gads forlag, 1977. s. 9-33, 48 sider.

- 9) Holm, G. "Konebådsekspeditionen." Rhodos, Kbh. 1972. s. 63-237.
- 10) Jørgensen, Ole "Sjæl gør dig smuk" Århus, 1981. 328 sider.
- 11) Kleivan, Helge. "Accultural, Ecology and Human Choice: Case studies from Labrador and South Greenland." i Folk, Vol. 6.1 1964. 11 sider.
- 12) "Tegneserier. En ekspansionshistorie." GMT, 1973. Kap. IV: "Den transempiriske myte." s. 104 - 110. To-spaltet. 14 sider.
- 13) Leach, Edmund "Claude Levi-Strauss." DK, 1970 s. 7 - 129. 122 sider.
- 14) Malinowski, B. "Sex, culture and myth." London 1963.
- 15) Staffeldt, E. "Bogen om Grønland. Fortid, nutid, fremtid." Kbh. 1978. 67 - 120. 54 sider.
- 16) Rasmussen, Knud "Den store slæderejse." Kbh. 1968. (Rasmussen I)
- 17) Rasmussen, Knud "500 leveregler, gamle ord og varsler." 1979, 84 sider. (Rasmussen II)

- 18) Rasmussen, Knud "Myter og sagn fra Grønland. Bd.I."
(Rasmussen III) Gyldendal, 1978.
378 sider.
- 19) Thomsen, Marianne "En undersøgelse af kvinders forhold,
traditionelt, på Grønlands østkyst..."
Institut for Eskimologi. Kbh 1982